

РОЗВИТОК ДИТИНОЗНАВСТВА ЯК КОМПЛЕКСНОЇ НАУКОВОЇ ГАЛУЗІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Янченко Т. В.
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Спрямованість вектору сучасної освіти на дитиноцентризм, забезпечення прав дитини на всебічний вільний розвиток вимагає системного підходу до розуміння природи дитини, її різноманітних потреб, закономірностей становлення особистості. Відповіддю на такі запити освіти та педагогічної науки може стати дитинознавство як комплексна наукова галузь, що інтегрує знання про розвиток дитини та дитинство в різних соціальних та історичних контекстах. Завдяки дитинознавству утверджується думка про те, що «кожна дитина є неповторною й унікальною особистістю», а «знання дитини, закономірностей і факторів її розвитку й формування – це актуальна вимога педагогічної науки» [1, с. 7].

Дитинознавство має власну історію та досвід науково-практичного розвитку у вітчизняному та зарубіжному освітньому просторі. Так, К. Ушинський у праці «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології» (1868 – 1869) зазначав, що для педагога є важливим всебічне вивчення дитини: «Та як було б зовсім безглуздо для медиків обмежитися вивченням самої терапії, так було б безглуздо для тих, хто хоче присвятити себе виховній діяльності, обмежитися вивченням самої педагогіки тільки як зібрання правил виховання. Що сказали б ви про людину, яка, не знаючи ні анатомії, ні фізіології, ні патології, не кажучи вже про фізику, хімію та природничі науки, вивчала б лише терапію і лікувала б за її рецептами, те саме майже можете ви сказати й про людину, яка вивчила б лише самі правила виховання, що їх звичайно викладають в педагогіках, і керувалася б у своїй виховній діяльності самими цими правилами..., не вивчивши тих явищ природи й душі людської, на яких, можливо ґрунтуються ці правила й поради» [2, с. 193].

Педагогічна антропологія К. Ушинського, яку в окресленому контексті можна прирівнювати до дитинознавства, передбачала всебічне вивчення дитини як предмета виховання. Учений наголошував: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх її відношеннях, то вона повинна пізнати її також в усіх відношеннях» [2, с. 199].

Вершиною розвитку дитинознавства стала педологія як біосоціальна інтегративна наука про закономірності та специфіку розвитку дитини, що обґрунтовує на їх основі цілісний підхід до організації та змісту виховання і навчання.

Педологія як самостійна наукова галузь зародилася у кінці XIX ст. у США і набула поширення, передусім, завдяки інноваційній науково-практичній діяльності американських учених С. Холла, О. Крісмена та їхніх послідовників, які розглядали педологію як науку про комплексне вивчення дитинства і наполягали на використанні результатів таких досліджень у процесі реформування освітньої системи на наукових засадах [3, с. 116].

Особливого розвитку в Україні педологія набула у 20-х – на початку 30-х років XX ст. завдяки комплексним дитинознавчим дослідженням П. Блонського, Л. Виготського, О. Дорошенко, О. Залужного, А. Мандрики, І. Соколянського, М. Тарасевича, Я. Чепіги та багатьох інших учених. На основі дитинознавчих педологічних досліджень радянська влада планувала здійснити реформування системи освіти та виховання, тому вони стали масовими і охоплювали усі категорії дітей.

Розвиток педології в радянській Україні як провідного напрямку науки і практики супроводжувався її інституційним оформленням, тобто створенням відповідних науково-дослідних і науково-практичних установ: науково-дослідних кафедр педології в Одесі, Харкові та Києві; Центральної досвідно-педологічної станції у Харкові та місцевих досвідно-педологічних станцій у Києві, Одесі і Катеринославі; відділів соціального виховання з лікарсько-педагогічними консультаціями та колекторами при губернських відділах

освіти; районних педологічних кабінетів; осередків педологічної служби у школах [3, с. 340].

Результати дитинознавчих досліджень у зазначений період стосувалися багатьох аспектів функціонування школи та інших закладів освіти. Їх урахування педагогами сприяло індивідуалізації навчання та виховання (наскільки це взагалі було можливо в умовах колективної радянської педагогіки 20-х – початку 30-х років ХХ ст.), профорієнтації, науковій організації праці у школі, запровадженню оцінювання успішності учнів за допомогою тестування, забезпеченню гігієни праці школярів, доцільному розподілу їхнього навантаження, вирішенню соціально-педагогічних проблем, як-от: виховання колишніх безпритульних і неповнолітніх правопорушників, соціалізація і навчання дітей з особливими потребами, насамперед сліпоглухонімих, турбота про здоров'я дітей робітників і селян, а також вихованців дитячих будинків і містечок [3, с. 196].

У Радянському Союзі педологія була заборонена у 1936 р., оскільки її науково-практичний зміст і використовувані нею методи абсолютно не відповідали загальній політико-ідеологічній і економічній ситуації 30-х років ХХ ст. [3, с. 283].

Ідеї педології мали певний вплив на розвиток дитинознавства другої половини ХХ ст. Так, вивчення дитинства та впровадження його результатів у педагогічну практику здійснювалися в межах інших наук, передусім психології та дефектології, чому сприяло створення в УРСР у середині 40-х років ХХ ст. науково-дослідних інститутів психології та дефектології. У процесі психологічних досліджень дитини в окреслений період вивчалися питання, які свого часу становили предмет педології (увага, уява, мислення, пам'ять дітей, психологічне обґрунтування навчально-виховного процесу та вибору професії), застосовувалися принципи (дитиноцентризм, розуміння цілісності розвитку дитини, визнання її як соціально активної істоти, урахування залежності психічного розвитку дитини від її віку, орієнтація на навчально-виховну практику) та методи вивчення особистості (спостереження, аналіз продуктів

діяльності учнів, психолого-педагогічний експеримент, анкетування, тестування), адекватні тим, що використовувалися педологією [3, с. 342].

Досвід педології як найбільш відомого варіанту дитинознавства у контексті його історико-педагогічного розвитку, її діагностичний інструментарій є цінним джерелом для здійснення комплексних наукових досліджень дитинства, його педагогічних, психологічних, фізіологічних та інших складових, оскільки нині зростає значення інтегративних дитиноцентричних студій, підсилюється їх орієнтованість на вирішення проблем навчання, виховання та соціалізації різних категорій дітей. Саме тому у наш час розвиваються окремі галузі науки про дитину (дитинознавства), які колись почасти були складовими педології: дитяча (педагогічна) психологія, вікова психологія, психодіагностика, соціальна педагогіка та інші.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинська О. В. Деякі питання етимології педагогічного знання. *Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем.* Київ : А.П.Н., 2003. С. 3–15.

2. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т. 1.* Київ : Радянська школа, 1983. С. 192–479.

3. Янченко Т. В. Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія і практика : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2016. 448 с.